

Kelkit (Gümüşhane) Aktarlarında Satılan Tıbbi Bitkiler

Mustafa KORKMAZ*¹, Emriye KARAKURT

¹ Erzincan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 24100, Erzincan

(Alınış Tarihi: 21.07.2014, Kabul Tarihi: 31.10.2014)

Anahtar Kelimeler

Etnobotanik
Tıbbi bitkiler
Aktar
Geleneksel kullanım
Kelkit
Gümüşhane

Özet: Kelkit aktarlarında satılan ve yöre halkı tarafından tıbbi amaçla kullanılan bitkilerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda toplam 48 familyaya ait 102 bitkinin yöresel adları ve tıbbi kullanımları belirlenmiştir. Takson sayıları bakımından en büyük 5 familya sırasıyla; Lamiaceae (14 takson), Rosaceae (12 takson), Asteraceae (10 takson), Apiaceae (8 takson) ve Poaceae (5 takson) şeklinde bulunmuştur. Bitkilerin en çok kullanılan kısımları sırasıyla yaprak (22 takson), meyve (19 takson), çiçek ve bitkinin tamamı (15'er takson), tohum ve kök durumu (11'er takson) şeklinde bulunmuştur. Bitkilerin büyük bir kısmı doğal floradan toplanmaktadır. Belirlenen 102 taksondan 81'inin aynı bölgede yetiştiği, 21'inin ise diğer bölgelerden temin edildiği tespit edilmiştir. Taksonların fitocoğrafik bölgelere dağılımı; Avrupa-Sibirya 18, İran-Turan 15, Akdeniz 6 ve bölgesi bilinmeyen veya çok bölgeli 63 takson şeklinde bulunmuştur. Toplam 7 taksonun ise endemik olduğu belirlenmiştir. Yöre halkı tıbbi bitkileri çoğunlukla astım, bronşit, öksürük ve gribal enfeksiyonlarda (25 bitki); sindirim sistemi rahatsızlıklarında (18 bitki) ve böbrek taşı ve rahatsızlıklarında (17 bitki) kullanmaktadır. Bitkilerin en yaygın kullanımı ise çay (infüzyon) şeklindedir. Ayrıca çalışmada bazı bitkilerin yan etkileri de belirlenmiştir.

Medicinal Plants Sold in the Herbal Markets in Kelkit (Gümüşhane)

Keywords

Ethnobotany
Medicinal plants
Herbal markets
Traditional use
Kelkit
Gümüşhane

Abstract: As result of this research carried out to determine the plants used for medicinal purposes by local people and sold in herbalists' of Kelkit, local names and medicinal uses of 102 species belonging to totally 48 families were determined. The biggest 5 families in terms of their number of taxa were found as Lamiaceae (14 taxa), Rosaceae (12 taxa), Asteraceae (10 taxa), Apiaceae (8 taxa) and Poaceae (5 taxa), respectively. The most frequently used parts of the plants were found as leaf (22 taxa), fruit (19 taxa), whole flower and plant (15 taxa each), seed and root (11 taxa each), respectively. Majority of plants were picked up from the natural flora. It was determined that 81 of determined 102 taxa were grown in the same region, but 21 of these were provided from other regions. Distribution of taxa to phytogeographical regions were as Euro-Siberian 18, Irano-Turanian 15, Mediterranean 6, and 63 taxa were found as multi-region or region-unknown. Totally 7 taxa were determined to be endemic. Local people generally used medicinal plants for asthma, bronchitis, cough, and influenza (25 plants), digestive disorders (18 plants) and kidney stone and disorders (17 plants). The most common use of plants was as tea (infusion). In addition, side effects of some plants were determined in the study.

1. Giriş

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan ve günümüze kadar süregelen insan-bitki ilişkisi, günümüzde tüm dünyanın önemini kabul ettiği Etnobotanik bilim dalını doğurmuştur (Kendir ve Güvenç, 2010).

Yunanca halk anlamına gelen "ethnos" ile bitki anlamına gelen "botane" veya "botanikos" sözcüklerinden oluşan etnobotanik, geleneksel olarak bitki ve insan arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Balick ve Cox, 1996; Ertuğ, 2004).

Doğal bitkiler ucuz maliyetleri ve sağlıklı olmalarının yanında vitaminlerin, antioksidanların, minerallerin ve besinlerin kaynağını oluşturmaktadırlar. Bunların yanında birçok hastalığın tedavisinde de bu bitkilerden yararlanılmaktadır. Tıbbi ve aromatik bitkiler; hastalıkların önlenmesi, sağlığın sürdürülmesi ve hastalıkların tedavisinde ilaç olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenmede faydalanılmaktadır. Vücut bakım ürünleri olarak parfümeri ve kozmetikte kullanılmalarının yanı sıra, sanayinin farklı kollarında geniş bir kullanım alanları bulunmaktadır. Bu bitkilerin drog denilen kurutulmuş ve belirli ölçüde hazırlanmış bitki kısımlarından (kök, kök-sap, yumru, gövde veya odunsu yapı, kabuk, yaprak, çiçek, meyve, tohum ve herba) yararlanılmaktadır. Birçok alanda kullanımı bulunan tıbbi ve aromatik bitkilere olan talep son yıllarda artarak devam etmektedir (BAKA, 2012; Başer vd., 1986; Shad vd., 2013).

Tıbbi ve aromatik bitkiler hem bitkiler, hem etken maddeleri hem de tüketim alanları bakımından çok büyük bir alanı kapsamaktadırlar. Bu bakımdan bugün standart hale gelmiş bir gruplandırılması bulunmamakla birlikte, genellikle familyalarına, içerdikleri etken maddelere, tüketim ve kullanımlarına, yararlanan organlarına ve farmakolojik etkilerine göre gruplandırılabilirler (Ceylan, 1995). Ancak, en yaygın olarak kullanılan etken maddelerine göre yapılan gruplandırma modern ve geleneksel tıpta kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından oldukça zengindir. Kırsal kesimlerde yaşayan birçok kişi halen doğadan topladıkları bitkilerden başta tıbbi kullanımı olmak üzere değişik amaçlarla faydalanmaktadır. Toplam 347 bitki türünün ticari değer taşıdığı, bunlardan 150 kadarının ihraç edildiği belirtilmektedir (Gül ve Acar 2000; Öztürk ve Özçelik, 1991). Türkiye'de yetişmekte olan 12.000 civarında bitki türünden sadece 500 kadarının hastalıkların tedavisinde kullanıldığı bildirilmektedir (Baytop,1999; Polat vd., 2012).

Doğadan toplanan bitkilerde belirli bir standardizasyon bulunmadığı için toplanan tüm bitkiler aynı kalitede olmayıp, etkin maddeleri de farklı oranlarda olmaktadır. Bu bitkilerin kültüre alınmasına yönelik çalışmalara hız verilmesi hem üreticilere alternatif bir gelir kapısı oluşturacak hem de birçok alanda kullanılan bu değerli bitkiler için tehdit oluşturan doğadan aşırı toplanmasının önüne geçilecektir (BAKA, 2012).

Kelkit konum itibariyle Gümüşhane ilinin güney kesimine düşer. Doğusunda Köse ilçesi, Batısında Şiran ilçesi ve Güneyinde Erzincan ili ile çevrilidir. Yüzölçümü 1610 km² olup, denizden yüksekliği 1412 m'dir. Yüzey şekilleri itibariyle genel olarak dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahiptir. İlçenin en önemli

akarsuyu olan Kelkit Çayı'nın toplam uzunluğu 320 km olup, 27 km kadarı ilçe içerisinde kalmaktadır. Kelkit Karadeniz coğrafi bölgesinde bulunmasına rağmen, Doğu Anadolu bölgesinin coğrafi özellikleriyle örtüşen iklim özelliklerine sahiptir. Bu durumu destekleyen başlıca unsurlar; Kelkit'in özellikle Gümüşhane'ye nazaran geniş düzlüklere (Kelkit ve Mormoç ovaları gibi) sahip olması, en düşük rakımın 1150 m'yi bulması, yıllık ortalama yağış miktarının çok düşük olması ve yaz kuraklığının egemen olmasıdır. Bu yüzden ilçede Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu arasında bir geçiş iklimi hakimdir. Her iki bölgenin iklim özelliğini taşıyan yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk, ilkbahar ve sonbahar ayları oldukça yağışlı geçmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 460 mm²'dir. Ziraat ve hayvancılık ilçenin ekonomisinde önemli yer tutmaktadır (Kelkitliler, 2013).

Ülkemizde 144 Önemli Bitki Alanı (ÖBA) bulunmaktadır (Özhatay vd., 2005; Özhatay, 2006). Bu alanlardan üç tanesi (Sipikor Dağı, Pöske dağı, Karadağ) Kelkit çevresinde yer almaktadır. Kelkit'te yapılan floristik çalışmada ilçede 1010 çeşit bitkinin yetiştiği belirlenmiştir (Kandemir vd., 2012). Bunların 137 tanesi endemiktir. Çalışma alanımıza yakın bir alan olan Köse Dağları'ndan 195 tür ve tür altı taksonun, tıbbi ve ekonomik kullanımları belirlenmiştir (Kandemir ve Beyazoğlu, 2002).

Kelkit'in Avrupa-Sibirya ile İran-Turan fitocoğrafya ve Karadeniz ile Doğu Anadolu coğrafya bölgeleri arasında geçiş kuşağında bulunması bitki çeşitliliğini arttırmaktadır. (Kandemir vd., 2012; Karakurt, 2014). İlçede zengin bir bitki çeşitliliği olmasına karşın şimdiye etnobotanik bir çalışma yapılmamış olması önemli bir eksiklik olarak görülmüş ve bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmanın materyalini Kelkit ilçesi aktarlarında satılan ve yöre halkı tarafından tıbbi amaçlarla kullanılan bitkiler oluşturmaktadır. Bu bitkileri belirlemek amacıyla öncelikle ilçede bitki ticari yapan aktarlar ile görüşmeler yapılmıştır. Aktarda satılan bu bitkilerin yöresel adları, kullanılan kısımları, kullanıma hazırlama ve kullanım şekilleri, ne gibi faydalarının olduğu ve yan etkisinin olup olmadığı gibi bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca ilçede yaşayan ve bu bitkileri kullanan vatandaşlarla da görüşmeler yapılarak bitkilerle ilgili verdikleri bilgiler kaydedilmiştir. Ayrıca bu kişilerin eğitim durumları, yaşları, bitkilerle ilgili bilgileri nereden öğrendikleri gibi sorular sorulup cevapları kaydedilmiştir. Bu görüşmelerden bazıları ses kaydına alınmıştır.

Görüşme yapılan aktarlar ve vatandaşların yardımı ile tıbbi amaçla kullanıldığı belirlenen bitkilerin örneklerini toplamak üzere arazi çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalar sırasında örnekleri toplanan

bitkilerin fotoğrafları çekilmiştir. Arazide polietilen torbalara konulan bitki örnekleri herbaryuma getirilmiş, preslenmiş ve kurutulmuşlardır. Daha sonra örneklerin temel kaynaklardan (Davis, 1965-1985; Davis vd., 1988; Güner vd., 2000) ve Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Herbaryumu'ndan yararlanılarak tür teşhisleri yapılmıştır. Endemik türler Ekim vd. (2000)'den ve tür adlarının kontrolünde Güner, 2012; Tübives, 2014; The Plant List, 2014 Teşhis çalışmaları sonucu yörede kullanılan tıbbi bitkilerin bir listesi oluşturulmuştur. Bu bitkilerin bilimsel adları, yöresel adları, kullanılan kısımları, nasıl kullanıldığı ve ne gibi faydalarının olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1). Çalışma sonucunda belirlenen taksonlardan Kelkit ve çevresinde yetişen bitkiler Tablo 2'de, Kelkit dışından temin edilenler ise Tablo 3'de düzenli şekilde ve alfabetik sırada verilmişlerdir. Bu tablolarda ayrıca taksonların fitocoğraya bölgeleri ve endemik durumları da belirlenmiştir. Son olarak aktarlarda satılan bitkilerle ilgili bilgilerine başvurduğumuz yöre halkının listesi Tablo 4'de verilmiştir. Tüm tablolar makalenin sonunda Ekler başlığı altında verilmiştir.

3. Bulgular

Kelkit aktarlarında satılan ve halkın tıbbi amaçlarla kullandığı bitkileri belirlemek amacıyla yapılan bu etnobotanik çalışma, ilçede bulunan iki aktarla (Yavuz Çılgın, Mehmet Karakurt) ve ilçede yaşayan vatandaşlarla görüşülerek ve bitkilerin herbaryum örneklerini toplanmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen tüm bitkilerin familya ve tür adları, yöresel adları, hangi kısımlarının kullanıldığı, kullanım amacı ve nasıl kullanıldığı ve varsa yan etkisinin ne olduğu araştırılmıştır. Araştırma neticesinde yörede 48 familyaya ait 102 taksonun tıbbi amaçlar için kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları düzenli bir şekilde Tablo 1'de verilmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda Kelkit ilçesi aktarlarında satılan 48 familyaya ait 102 taksonun yörede tıbbi amaçlarla kullanıldığı tespit edilmiştir. Takson sayıları bakımından ilk 5 sırada yer alan familyalar sırasıyla Lamiaceae (14 takson), Rosaceae (12 takson), Asteraceae (10 takson), Apiaceae (8 takson) ve Poaceae (5 takson)'dir. Belirlenen 102 taksondan 81'inin Kelkit çevresinde yetiştiği Tablo 2'de, farklı yörelerden temin edildiği belirlenen 21 takson ise Tablo 3'te gösterilmiştir. Tıbbi amaçlarla kullanımları tespit edilen bitkilerin büyük çoğunluğu (%79) çalışma alanının doğal florasından toplanmaktadır. Taksonların fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı; Avrupa-Sibirya 18, İran-Turan 15, Akdeniz 6 ve bölgesi bilinmeyen veya çok bölgeli 63 takson şeklinde bulunmuştur. Toplam 7 takson (% 6,9) ise Türkiye'nin endemik bitkilerindedir (Tablo 2, 3). Avrupa-Sibirya ve İran-Turan elemetlerinin ilk

iki sırada ve birbirine yakın sayıda olması çalışma alanının bu iki bölgenin kesişim noktasında bulunması ile açıklanabilir. Öte yandan Akdeniz elementlerinin en az sayıda oluşu çalışma alanının bu fitocoğrafik bölgeye uzak oluşu ile açıklanabilir.

Kelkit çevresinde yetişmediği ve dışarıdan temin edildiği belirlenen bitkilerin sayısı toplam 21'dir (Tablo 3). Bu bitkilerin büyük çoğunluğunun fitocoğrafi bölgesi bilinmemektedir. Çok azı ise (*Cerantonia siliqua*, *Origanum majorana* ve *Laurus nobilis*) Akdeniz elementi bitkilerindedir. Bu bitkilerden Fabaceae ve Zingiberaceae en çok takson içeren familyalardır. Dışarıdan temin edilen bitkilerden hiçbirisi endemik değildir.

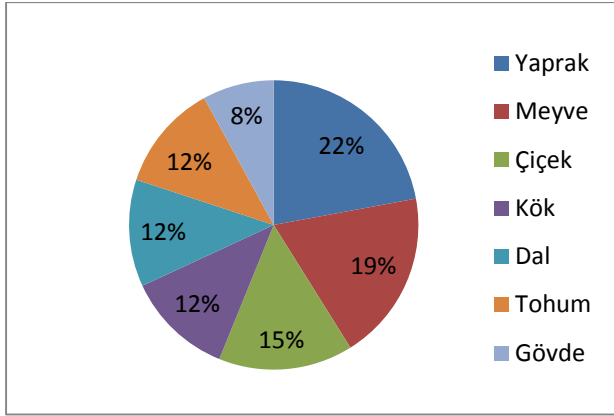
Çalışmanın ilk aşamasında ilçede faaliyet gösteren aktarlarla görüşmeler yapılmıştır. İkinci aşamada ise aktarlardan elde ettiğimiz bilgilerin geçerliliğini tespit etmek için aktarlardan bitki temin ederek kullanan kişilerle görüşülmüş ve bitkilerin kullanım amacı ve kullanım şekilleri ile ilgili bilgiler alınmıştır. Bu kişilerin adları ve soyadları, eğitim durumları ve yaşları Tablo 4'de verilmiştir. Ayrıca bu kişilere kullandıkları bitkilerin yeterince faydasını görüp görmedikleri de sorulmuştur. Genel olarak bu bitkilerden fayda gördüklerini ancak hastalıkların tedavisinde aynı hastalığa iyi gelen birkaç bitkiden elde edilen karışımları daha çok tercih ettiklerini bildirmişlerdir. Tablo 4'de bilgisine başvuru toplam 31 kişiden 12'si üniversite, 6'sı lise, 3'ü ortaokul ve 6'sı ilkököl mezundur. Hiç okula gitmeyenlerin sayısı ise 4'dür. Kaynak kişilerin yarısından fazlası en az lise mezunudur. Bu kişilerden 6'sı 30 yaşın altında, 14'ü 30-49 yaşları arasında, 8'i 51-70 yaşları arasında ve 3'ü 70 yaşın üzerindedir. Kaynak kişilerden toplam 25'inin yaşı 30'un üzerindedir.

Araştırma sonucunda bitkilerin hangi kısımlarının ne oranda kullanıldığı tespit edilmiştir; % 21.6 ile yaprak kullanımı 1. sırada, % 18.6 ile meyve kullanımı 2. sırada, % 14.7 ile çiçek ve bitkinin tamamının kullanımı üçüncü sırada, % 11.7 ile kök, dal ve tohum kullanımı 4. sırada ve % 7,8 ile gövde kullanımı son sırada yer almaktadır (Şekil 1).

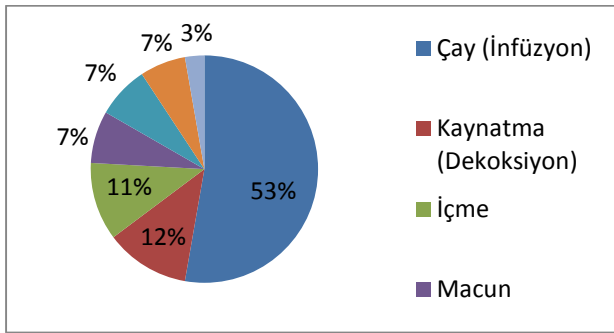
Araştırma sonucunda bitkilerin hangi kısımlarının ne oranda kullanıldığı tespit edilmiştir; % 21.6 ile yaprak kullanımı 1. sırada, % 18.6 ile meyve kullanımı 2. sırada, % 14.7 ile çiçek ve bitkinin tamamının kullanımı üçüncü sırada, % 11.7 ile kök, dal ve tohum kullanımı 4. sırada ve % 7,8 ile gövde kullanımı son sırada yer almaktadır (Şekil 1).

Bitkilerin kullanım yöntemleri sıra ile şu şekildedir; 57 bitki (% 51.8) çayı demlenerek (infüzyon), 13 bitki (% 11.8) kaynatılarak (dekoksiyon), 12 bitki (% 10.9) suyu içilerek veya emilerek, 8 bitki (% 7.3) macun haline getirilerek, 8 bitki (% 7.3) çiğ veya pişirilerek, 7 bitki (% 6.4) yağı çıkarılarak ve 3 bitki (% 2.7)

şurup yapılarak tıbbi amaçlarla tüketilmektedir (Şekil 2).

Şekil 1. Bitkilerin kullanılan Kısımları (%)

Şekil 2. Bitkilerin kullanım yöntemleri (%)

Görüşme yaptığımız aktarlardan ve kaynak kişilerden elde ettiğimiz verilere göre Kelkit aktarlarında satılan ve büyük çoğunluğu ilçe çevresinde yetişen şifalı bitkileri yöre halkı genellikle astım, bronşit, öksürük ve gribal enfeksiyonlarda, sindirim sistemi rahatsızlıklarında, böbrek taşı ve rahatsızlıklarında, iltihapları dağıtmak ve kurutmak amacıyla ve şeker hastalığında kullanılmaktadır. Astım-bronşit, öksürük ve gribal enfeksiyonlar için 25 bitki (*Tanacetum mucroniferum*, *Tussilago farfara*, *Astragalus microcephalus*, *Ceratonia siliqua*, *Curcuma longa*, *Thymus leucotrichus* var. *leucotrichus*, *Alcea calvertii*, *Eucalyptus globulus*, *Peganum harmala*, *Pimpinella anisetum*, *Piper nigrum*, *Plantago major*, *Salvia* spp., *Verbascum armenum*, *Viola sieheana*, *Tilia rubra*, *Triticum aestivum*, *Zingiber officinale*, *Inula fragilis*, *Eryngium campestre*, *Alkanna tinctoria*, *Alpinia officinarum*, *Linum usitatissimum*, *Malva neglecta*, *Zizyphus jujuba*), sindirim sistemi rahatsızlıklarında 18 bitki (*Cichorium intybus*, *Cuminum cyminum*, *Pimpinella anisetum*, *Alkanna tinctoria*, *Astragalus microcephalus*, *Hypericum perforatum*, *Mentha* sp., *Thymus leucotrichus* var. *leucotrichus*, *Ocimum basilicum*, *Linum usitatissimum*, *Malva neglecta*, *Hordeum vulgare*, *Triticum aestivum*, *Polygonum cognatum*, *Prunus avium*, *Tilia rubra*, *Urtica dioica*, *Zingiber officinale*), böbrek taşı ve rahatsızlıkları için 17 bitki (*Achillea biebersteini*, *Achillea millefolium*, *Helichrysum armenium*, *Tanacetum mucroniferum*, *Ceratonia siliqua*, *Crocus biflorus* subsp. *tauri*, *Linum*

usitatissimum, *Fraxinus excelsior*, *Agropyron repens*, *Hordeum vulgare*, *Triticum aestivum*, *Zea mays*, *Crataegus orientalis* subsp. *orientalis*, *Crataegus tanacetifolia*, *Pyrus elaeagnifolia*, *Rosa canina*, *Viburnum opulus*), iltihapları dağıtmak ve kurutmak için 11 bitki (*Achillea biebersteini*, *A. millefolium*, *Equisetum arvense*, *Hypericum perforatum*, *Laurus nobilis*, *Syzygium aromaticum*, *Peganum harmala*, *Orchis coriophora*, *Rubus caesius*, *Rubus saxatilis*, *Rubus canescens* var. *glabratus*) ve şeker hastalığı için 10 bitki (*Viburnum opulus*, *Artemisia absinthium*, *Juniperus communis*, *Trigonella foenum-graecum*, *Punica granatum*, *Crataegus orientalis* subsp. *orientalis*, *Crataegus tanacetifolia*, *Prunus cerasus*, *Rosa canina*, *Viscum album*), kullanılmaktadır.

Farklı kullanımları bakımından türler değerlendirildiğinde; *Triticum vulgare* 6 farklı şekilde, *Laurus nobilis* 5 farklı şekilde, *Populus tremula*, *Malva neglecta*, *Ocimum basilicum* ve *Juglans regia*'nin 4 farklı şekilde kullanıldıkları tespit edilmiştir. İlginç kullanımları olan bazı bitkiler; *Cucurbita moschata* (Kabak) lifi ağrıyan yere konur. Sırt ağrılarını keser. *Taraxacum officinale* (Karahindiba) sütü diş temizleyici olarak kullanılır. Ancak bitkinin sütünü emmemek gerekir. *Achillea millefolium* (Beyaz civanperçemi) çocuklarda yatak ıslatması problemlerinde kullanılmaktadır.

Çalışma kapsamında bitkilerin tıbbi amaçla kullanımları sırasında görülen yan etkileri de belirlenmeye çalışılmıştır. Aktarlar ve kaynak kişiler tarafından toplam 23 bitkinin (Tablo 1) yan etkilerinin olduğu belirtilmiştir. Bitkilerin en sık görülen yan etkileri arasında alerji, böbrek tahribatı, kabızlık, bulantı, mide rahatsızlığı ve obezite yer almaktadır. *Crocus biflorus* subsp. *tauri* çayının fazla kullanımının hamilelerde düşüğe yol açtığı belirtilmiştir. Bundan dolayı bu bitkinin hamilelikte kullanımından kaçınılması ve dikkatli kullanılması konusunda halk uyarılmalıdır.

Tablo 1. Kelkit aktarlarında satılan tıbbi bitkilerin yöresel adları ve kullanılışları

Familya/Tür adı	Yöresel adı	Kullanılan kısım	Kullanım şekli	Tıbbi kullanımı / Yan etkisi
ADOXACEAE <i>Viburnum opulus</i> L.	Gilaburu, girebolu	Meyve	Suyu çıkarılır	Böbrek taşı düşürür, idrar söktürücüdür(1). Şeker hastalığı ve prostat için faydalıdır (11), idrar yolu iltihabı için faydalıdır(2).
XANTHORRHOEACEAE <i>Aloe vera</i> L.	Sarı sabır	Yaprak	Şurubu yapılır	Hepatit B,C hastalıkları için kullanılır (1). Jeli çıkarılır, yara iyileştiricidir, cildi nemlendirir.(2)
ASTERACEAE <i>Achillea biebersteini</i> Afan.	Sarı civanperçemi	Bitkinin tamamı	Kaynatılarak içilir.	Böbrektaşı düşürür, kanı temizler, iltihap kurutucudur, karaciğeri temizler, kadın hastalıklarında çok faydalıdır (1). Başağrısı, ülser, gastrit ve yatak ıslatması problemlerinde faydalıdır(2). Yan etki: Tozu vücuda alerji yapabilir. Balla civanperçemini yerse alerjisi geçer(1).
<i>Achillea millefolium</i> L.	Beyaz civanperçemi	Bitkinin tamamı	Kaynatılarak içilir.	Böbrektaşı düşürür, kanı temizler, iltihap kurutucudur, karaciğeri temizler, kadın hastalıklarında çok faydalıdır(1). Başağrısı, ülser, gastrit ve yatak ıslatması problemlerinde faydalıdır (2) . Yan etki: Tozu vücuda alerji yapabilir. Balla civanperçemini yerse alerjisi geçer(1).
<i>Artemisia absinthium</i> L.	Pelin otu	Yaprak	Çayı demlenir. Suyu çıkarılır.	1-Çayı demlenir. Şeker hastalığına iyi gelir(1). Bağırsak parazitlerini öldürür(2). 2- Suyunu çıkarıp saç yıkayınca saçtaki kepeği azaltır. 3- Güve kovucu(2).
<i>Centaurea armena</i> Boiss	Peygamber çiçeği	Yaprak, dal	Çayı demlenir, suyu çıkarılır.	Migren hastalıklarında kullanılır(1).İltihap sökücü, egzama, kaşıntı(2).
<i>Cichorium intybus</i> L.	Yabani hindiba, sütlü ot	Çiçekli gövde	dal, Kaynatılarak içilir.	Karaciğer problemleri, kan temizleyici, hepatit(1), mide şişkinlikleri (29).
<i>Helichrysum armenium</i> DC.	Yayla çiçeği, altın otu, ölmez çiçek	Bitkinin tamamı	Demlenerek içilir. Süs olarak kullanılır	1-Demlenerek içilir. İdrar söktürücü, böbrek taşı düşürür, idrar yolları iltihabına iyi gelir(1).Egzamaya faydalıdır, (şahtereyle kaynatılınca) varislere faydalı, prostata faydalıdır(2) 2-Yeni doğan çocuklarda banyo suyuna katılır; sarılık için faydalıdır, kokusundan dolayı evlerde süs olarak kullanılır(3)

<i>Inula fragilis</i> Boiss. et Hausskn	Andız otu	Kökü	Çay olarak demlenir	Bronşit ve öksürükte kullanılır(1). balgam, sarılık(ayrık otuyla), kaşıntı ve egzamaya iyi gelir(2).
<i>Tanacetum mucroniferum</i> Hub.-Mor	Papatya	Çiçek	Çayı demlenir	Gribal enfeksiyonlarda kullanılır(2,30). Suyu saçın rengini açar, ödem atıcı, sancı keser, rahatlatıcı, uyku vericidir(2). Sindirim sistemine ve böbreklere iyi gelir (14). İltihap kurutucu (29).
<i>Taraxacum officinale</i> Weber	Karahindiba	Bitkinin tamamı, sütü	Çayı demlenir.	1- Çayı; Hepatit, karaciğer temizleyici(1), sarılık, zayıflama(mısır püskülüyle)(2), 2-Sütü diş temizleyici olarak kullanılır (sütü emmemek gerekir)(2).
<i>Tussilago farfara</i> L.	Devetabanı, aslanpençesi, öksürük otu	Çiçek	Çayı demlenir.	Öksürük, astım-bronşite faydalıdır(1). Akciğer rahatsızlıkları, kadın hastalıkları, menopoz, çıban, kırışıklık için faydalıdır. İltihap kurutucudur(2).
APIACEAE <i>Angelica sylvestris</i> L.	Melek otu	Bitkinin tamamı	Çayı demlenir	Migren rahatsızlığında baş ağrısı için faydalıdır (1). Sinirleri kuvvetlendirir, astım nefes darlığı, kalp adelesini düzenler, formda tutar(2).
<i>Coriandrum sativum</i> L.	Kişniş	Tohum	Macun haline getirilerek	Depresyon hastalıklarında macun haline getirilerek (karışımında) yenir(1). Behçet hastalığı, ağız yaraları, kanlı dizanteri için kullanılır(2).Ağız yarası için kullanılır(24).
<i>Cuminum cyminum</i> L.	Kimyon	Tohum	Kaynatılarak içilir.	Mide ve bağırsak gazları için kullanılır(1). Nefes darlığı, burun kanaması, diş ağrısına faydalıdır (2).
<i>Eryngium campestre</i> L.	Boğa dikeni, çakırdikeni	Kök, çiçekli dallar	Çayı demlenir	Hepatit hastalığı, karaciğer yağlanması(1). Ülser, boğmaca ve öksürük için faydalıdır, idrar söktürücüdür. İştah açıcıdır(2).
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill	Rezene	Meyve, tohum	Çayı demlenir	İdrar söktürücü, anne sütü artırıcı, göz kuvvetlendirici(1) gaz söktürücü, zehirlenme (akrep sokması), karaciğer tıkanıklığına iyi gelir(2).
<i>Petroselinum crispum</i> L.	Maydanoz	Bitkinin tamamı	Suyu çıkarılır, çiğ yenir	Anne sütü artırıcı, yüksek tansiyonu düşürür. Yüzdeki sivilce lekeleri(1) iştah açıcı, göz rahatsızlığı, zayıflamak (2), idrar yolları iltihabı(31). Yan etki: Uzun süre kullanımı böbrekleri tahriş eder.
<i>Pimpinella anisetum</i> Boiss. et Bal.	Anason	Bitkinin tamamı	Demlenerek çayı yapılır	Mide-bağırsak şişkinliklerinde(1,26), anne sütü artırıcı(1). Gaz söktürücü, astım-bronşit, öksürük, balgam, ağız kokusu, uykusuzluk problemlerine iyi gelir(2). 2- Bebekler diş çıkarırken çayı zeytinyağıyla karıştırılarak dişetlerine sürülür(2).
<i>Prangos pabularia</i> Lindl.	Çakşır otu	Kök	Çayı demlenir	Macun yapılır. Vücut direncini artırır (1) . Kısırlık için faydalıdır. Kuvvet vericidir

ACORACEAE <i>Acorus calamus</i> L.	Harzambel	Kök	Çayı demlenir	Prostat,(1) raşitizm, sindirim sistemi, sigara bıraktırıcı, basur, romatizma(2).
ARALIACEAE <i>Panax ginseng</i> C.A Meyer	Ginseng	Kök	Macun yapılır	Vücut direncini artırır. bağırsak sistemini çalıştırır(1). Kısırlık için faydalıdır, cinsel gücü artırır(2)
BORAGINACEAE <i>Alkanna tinctoria</i> L.	Havacıva otu	Kök	Kaynatılarak içilir	1- Ağrı kesici, öksürük sökücü(1) mide iltihabı(2),egzamaya faydalıdır(21) 2- Kökü tereyağına katılır, onda çözülür merhem gibi olur ve yaralara sürülür yaraları iyileştirir(1,27). Öksürüğe iyi gelir(10).
BRASSICACEAE <i>Capsella bursa-pastoris</i> L.	Çoban çantası	Bitkinin tamamı	Demlenerek içilir	Kadın hastalıkları(1). İltihap kurutucu(2).
CANNABACEAE <i>Cannabis sativa</i> L.	Kendir, kenevir	Tohum, gövde lifleri	çayı demlenir, yağı çıkarılır.	1- Tohumun çayı demlenir. Kabızlık için faydalıdır. 2- Tohumunun yağı kulak ağrısı ve cilt temizliği için kullanılır. Yan etki: Meyvesi uyuşturucu etki yapar.
CORNACEAE <i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık	Meyve, çekirdekler	Marmelat, reçel yapılır, suyu çıkarılır	1- Suyu ishal, bağırsak rahatsızlıkları(1) ,safrayı keser, karaciğer hararetini giderir, ateş düşürücü, 2- Çekirdeklerinden mürekkep yapılır(2).
CUCURBITACEAE <i>Cucurbita moschata</i> Duchesne ex Poir	Bal kabağı	Meyve, meyve lifleri, çekirdek	Yemeği yapılır, suyu çıkarılır, lapası yapılır	Suyu kabızlık ve baş ağrısı(1), Kabağın lifi ağrıyan yere konur sırt ağrılarını keser. Bir avuç kabak çekirdeği aç yenirse tenya, solucan, kurt öldürücü özelliği vardır. Bal kabağı lapası çıban ve vücut şişkinliklerine iyi gelir. Zekayı geliştirir(2).
CUPRESSACEAE <i>Juniperus communis</i> L.	Ardıç	Meyve	Şurubu yapılır, çayı demlenir.	İdrar yolları iltihabında kullanılır(1). iştah açıcı, şekeri düşürür, ağız kokusunu önler, sedef, egzama, romatizmaya iyi gelir, gözü keskinleştirir(2). Yan etki: Aşırı kullanımı böbrekleri tahriş eder(1), hamileler için tehlikelidir(2).
ELAEAGNACEAE <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	İğde	Meyve, çiçek	Çiğ yenir, kaynatılarak içilir.	İshali keser vücuda kuvvet vermede kullanılır(1). Meyvesi idrar tutamama ve kusmaya, çiçeği öksürüğe faydalıdır. Çiçeğinin kokusu zihin açıcı görev yapar(2). Yan etki: Kabızlık yapar.
EQUISETACEAE	Kırkkilitotu,	Bitkinin	Çayı demlenir.	Kalp-damar açıcı, idrar yolları iltihabında kullanılır(1).yumurtalık iltihaplarında,

<i>Equisetum arvense</i> L.	atkuyruğu	tamamı		karaciğer tıkanıklığında(ayrık otuyla) afta'da, burun kanamasında, yatak ıslatmada, reflüye faydalıdır. Terlemeyi önler(sinirli ot ve kekikle birlikte)(2).
ERICACEAE <i>Colluna vulgaris</i> L.	Funda	Yaprağı	Çayı demlenir.	Zayıflamak için, idrar söktürücü vücuttaki toksik maddeleri vücut dışına atar. Ağrı kesici, romatizmaya iyi gelir(1), kan temizleyici, anne sütünü artırır, yatak ıslatan çocuklarda kullanılır(2). Yan etki: Aşırı kullanımı bulantı yapar.
FABACEAE <i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	Geven	Gövde, yaprak	Çayı yapılır. Yağı çıkarılır	1-Çayı yapılır. İltihap sökücü, yüksek tansiyonu düşürücüdür, 2-Yağı çıkarılır, yağı (kitre) kansere ve mide rahatsızlığına faydalıdır(1). Öksürük, bademcik, astım, bronşit, ağız yaraları için genelde ağızda emilerek yutulur(2).
<i>Cassia angustifolia</i> L.	Sinameki	Yaprak	Çayı demlenir	Bağırsak problemleri(1), toksin atıcı, cilt çatlakları, saç bakımı, damar tıkanıklığı, romatizma için kullanılır(2). Zayıflamak için kullanılır(18). Yan etki: Fazlası ishal yapar(18).
<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Keçiboynuzu, harnup	Meyve	Kaynatılarak içilir.	Kansızlıkta kullanılır(1,21). Grip, faranjit, soğuk algınlığı, astım-bronşit kaynatılıp içilir(1).Kemik erimesi, böbrek sancısı, ishal kesici, kuvvet verir(2). Yan etki: Fazlası kabızlık yapar
<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	Çemen	Tohum	Yağı Çayı demlenir	Yağı ;hemoroid, romatizmaya vede boy uzatmaya faydalıdır.(2) Çayı; İltihap kurutucu,çıban,balgam sökücü,şeker hastalıkları faydalı(2). Depresyon hastalarında karışımla kullanılır.(1)
HYPERICACEAE <i>Hypericum perforatum</i> L.	Sarı kantaron	Çiçek, yaprak	Yağı çıkarılır. Çayı demlenir	Yağı; vücut içindeki ve dışındaki yaraların tedavisinde kullanılır(19), hücreleri yeniler, cildi tazeleştirir(1). Çayı; kan dolaşımı, sara, iltihap kurutucu, ağrı kesici, gastrit, ülser, uyku stres(2,29), karaciğer yetmezliği(2) ve mideye faydalıdır (19). Yaprağı kulak çınlamasına iyi gelir(2).
JUGLANDACEAE <i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Meyve, yeşil kabuklar, yaprak		1-Meyvesi Kalbi güçlendirir(1).meyvesi beyin gelişimini destekler, kansızlık zihni açar, unutkanlığı engeller, cilt ve saç bakımında kullanılır(4) 2-Ceviz yaprağını demleyip pansuman yapılır göz iltihabını iyileştirmek için(2).

					3-Yeşil kabuğu sirkeyle karıştırılıp saça sürülür saçkırana iyi gelir(2). 4-Ceviz yaprağı atkuyruğuyla demlenir iç kanamaya faydalı(2). Yan etki: Fazlası nadiren sivilce, egzama ve kaşıntı yapar.
IRIDACEAE <i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>tauri</i> (Maw.) Mathew	Safran	Kök		Çayı demlenir	Zayıflamak için kullanılır. Kansere iyi gelir, böbrek kumunu düşürür, kuvvet verir(2) Yan etki: Hamilelerde düşük yapar.
LAMIACEAE <i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Lavanta	Çiçekler		Çayı demlenir.	Çayı psikolojik problemleri olanlara iyi gelir(1).Güve kovar, hepatit(2). 2-Yastık altına konulunca rahat uykuyu sağlar. 3- Suyu çıkarılır. Saç ve cilt bakımı için kullanılır(2)
<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaş otu	Dal, gövde, çiçek		Çayı demlenir.	Kalp-damar problemlerine iyi gelir (1).Sigara bıraktırıcı, stres, asabilik, epilepsi, kulak çınlaması için iyi gelir(2). Ağrı kesicidir(2,23).
<i>Marrubium parviflorum</i> L.	Koyun otu	Çiçekli dal		Çayı demlenir.	1-Üst solunum yolları, akciğer, bronşit, sinüzit çayı içilir(1). Geniz ve burun tıkanıklığı, dalak ve öd kesesi taşlarını düşürür.(2) 2-Lapası buruk ve ezikler için kullanılır(2).
<i>Melissa officinalis</i> L.	Oğul melisa otu,	Yapraklar		Çayı demlenir.	Psikolojik problemler, kalp-damar problemleri olanlar(1). Uykusuzluk, baş ağrısı, migren, halsizlik(2).
<i>Mentha sp.</i> L.	Nane	Yapraklar ve çiçek dallar		Çayı demlenir.	1-Mide bulantısı, mide problemleri(1,23,30)iç kanama, ağız kokusu, hıçkırık(2) 2- Çiğnenirse diş ağrısına iyi gelir(2). 3- Lapası süt düğümü çözücüdür(2).
<i>Salvia ceratophylla</i> L., <i>Salvia multicaulis</i> Vahl, <i>Salvia staminea</i> Montbret & Aucher ex Bentham	Adaçayı	Bitkinin tamamı		Çayı demlenir. Gargara yapılır	1- Demlenerek içilir; Halsizlik, öksürük için faydalıdır(20). Doğal antibiyotiktir, gribal enfeksiyonlar için faydalıdır(2,18). Ter kokusunu önler(2). 2-Gargara yapılır; boğaz iltihabını iyileştirir(1).
<i>Thymus leucotrichus</i> var. <i>leucotrichus</i> Maire & Petitmengin	Kekik	Yaprak, çiçek durumu		Çayı demlenir.	1-Çayı demlenir. Öksürük, astım, bronşit, sinüzit (1) ve mide rahatsızlıklarına iyi gelir(6). 2- Baharat olarak kullanılır(11).
<i>Ocimum basilicum</i> L.	Reyhan,	Bitkinin		Çayı demlenir.	1- Mide problemleri olanlarda çayı demlenir. Ağız yaraları, boğmaca, öksürük,

	fesleğen	tamamı		bağırsak sancısı, asabilik, uykusuzluk için kullanılır. 2-Suyu saç bakımında kullanılır(2). 3-Baharat olarak kullanılır(1). 4-Odada bulunması zihni çalıştırır(4).
<i>Origanum vulgare</i> L.	Anuk	Yaprak, çiçek		Baharat olarak kullanılır(1,9,22).
<i>Origanum majorana</i> L.	Mercanköşk	Yapraklar ve çiçekli dallar	Çayı demlenir.	Uykusuzluk, boğmaca(2), migren(1).
<i>Teucrium chamaedrys</i> L.	Mayasıl otu	Dal, gövde	Çayı demlenir.	Basur için kullanılır(1,17).
LAURACEAE <i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Yaprak, tohum	Çayı demlenir.	1-Yaprağın çayı demlenir. Migren hastalarında(1), nezle, grip, halsizlik, yorgunluk için, doğumu kolaylaştırır(2). 2- Tohumun çayı demlenir, macunu(balla) yapılır. iltihaplı romatizma için. 3-Yaprağı yemek yaparken yiyeceklere(balık) katılarak kötü koku oluşumu engellenir.(1) 4- Suyu saç bakımı(2), 5- Yaprağı güve oluşumunu engeller(5).
LINACEAE <i>Linum usitatissimum</i> L.	Keten	Tohum	Çayı demlenir.	1-Çayı demlenir, mide-bağırsak problemlerinde, kolesterol problemlerinde(1), 2-omega -3 kaynağıdır, bronşit, nezle, öksürük, böbrek taşı düşürmede kullanılır(2). 3-Lapası yapılır; çıban yaralarına iyi gelir.
LYTHRACEAE <i>Lawsonia inermis</i> L.	Kına	Yapraklar	Yaprakları toz haline getirilir.	1-Ciltteki mantar hastalıklarında(1), baş ağrısı(sirkeyle), uyuz(tereyağıyla) kaşınan yere sürülür(2). Egzamaya faydalıdır(18). 2- Macun halinde kullanılır, emerek yutulur; kronik faranjitte, ses kısıklığında kullanılır(1).
<i>Punica granatum</i> L.	Nar	Çiçek	Çayı demlenir.	Şeker, tansiyon(1),kabızlık etkisi vardır. İdrar söktürücü, ağız yarası, bağışıklık sistemi güçlendirir(2).
MALVACEAE <i>Alcea calvertii</i> (Boiss.) Boiss.	Hatmi çiçeği, gülhatmi	Çiçek	Demlenerek içilir.	Astım-bronşit, sinüzit(1). Reflü, faranjit, akciğer rahatsızlıkları, cilt bakımı(2).

<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Ebe gümece	Bitkinin tamamı	Çayı demlenir.	1-İltihap söküçüdür. Yorgunluk, ayak şişmesi, bademcik için faydalıdır. Öksürük ve balgama iyi gelir(2).mide ağrılarına iyi gelir(15). 2-Çıbanı iyileştirir (lapası üzerine konur). 3-pansuman yapılarak böcek ısırması iyileştirilir. 4- Gargara yapılması diş ağrısı için faydalıdır.
MORACEAE <i>Ficus carica</i> L.	İncir	Meyve	Çiğ yenir, hoşafı yapılır.	Hemoroid ve eklem ağrıları. Kızamık (sütle kaynat) zehirlenmeyi önler, anne sütü artırıcı, karaciğer tıkanması, saraya ve tansiyona iyi gelir. Yan etki: Fazlası şişkinlik yapar, kilo aldırır.
MYRTACEAE <i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	Okaliptus	Yaprak	Çayı demlenir.	Üst solunum yolu hastalıkları, astım-bronşit, sinüzit(1) , solucan, kurt düşürücü, basur(2).
<i>Syzygium aromaticum</i> L.	Karanfil	Çiçek tomurcukları	Çayın içine atılır, çiğ yenir	1-Dikkat dağınıklığı olan hastalıklarda çayın içine atılır(1). 2-Diş ağrısına karanfil yağı (1) ya da dişin üzerine konulması iyi gelir(7,18). 3-Ağızda çiğnenerek yutulması ağız içi iltihaplarına ve ishal rahatsızlığına iyi gelir(2). Yan etki: Fazlası kabızlık yapar.
NITRARIACEAE <i>Peganum harmala</i> L.	Üzerlik otu, nazar otu	Tohum	Macun yapılır, çiğ yenir.	1-Macun haline dönüştürülür. Astım-bronşitte (1) basur, adet söktürücü, baş ağrısı, nefes darlığına iyi gelir ve iltihap kurutucudur. 2-Bahar alerjisi için buharı çekilir. 3-çiğnenerek yenirse hemoroide faydalı, Yan etki: Gastrit ve ülser problemi olanların midesini yakar(2).
OLEACEAE <i>Fraxinus excelsior</i> L.	Dişbudak ağacı	Yaprak, kabuk, odun	Çayı demlenir.	Migren hastalarında ağrı kesici olarak kullanılır(yaprağı)(1). Ağaç kabuğu böbrek kumlarını düşürür. Yaprağı kabızlık ve romatizma için faydalıdır, zayıflamak içinde kullanılır. Odunundan tekne ve kasnak yapılır(2).
ONAGRACEAE <i>Epilobium angustifolium</i> (L.) Holub	Yakı otu	Dal, gövde	Demleyerek içilir	Kan temizleyicidir.(1)
ORCHIDACEAE <i>Orchis coriophora</i> L.	Sahlep	Kök	Çay olarak içilir,	vücuda kuvvet verir(1). Yara, çıban, iltihap, kalbi kuvvetlendirir, zihin yorgunluğuna iyi gelir.(2)

PAPAVERACEAE <i>Fumaria parviflora</i> Lam. <i>Papaver rhoeas</i> L.	Şahtere Gelincik	Dal, gövde Çiçek	Çayı demlenir. Çayı demlenir.	Karaciğer problemi, kan temizleyici(1). Balgam sökücü(1).Kan tükürme (at kuyruğuyla), bronşit, nezle, boğmacaya faydalıdır. Gece uyumayan çocuğa sütle kaynatılır verilir.(2) Yan etki: Uyutucu etkisi vardır.
PIPERACEAE <i>Piper nigrum</i> L.	Karabiber	Meyve	Çayı demlenir.	1- Ağrı kesici olarak kullanılır(1), gaz söktürücü, öksürük, bronşit için faydalıdır(2). 2-Meyvesinin yağı; bel ve boyun fitiği ağrılarında kullanılır.(1) Yan etki: Karaciğer rahatsızlığı olanlara fazlası zarar verir.
PLANTAGINACEAE <i>Plantago Major</i> L.	Sinirli ot	Yapraklar	Çayı demlenir.	1- Astım –bronşit nefes darlığı, kadın hastalıkları(1), 2-Yaprak lapası nasıra iyi gelir(2).yaraya koyulunca iyileştirir(iltihabı patlatır)(9). 3- Suyuyla pansuman yaparak göz iltihabı iyileştirilir.
POACEAE <i>Agropyron repens</i> L. <i>Avena sativa</i> L.	Ayrık otu Yulaf	Bitkinin tamamı Tohum	Çayı demlenir.	Böbrek yetmezliği, karaciğer yetersizliği(1). Susuzluğu giderir(2). Yan etki: Çok fazla içilirse şişmanlatır. yemekten önce yenirse zayıflatır(1).
<i>Hordeum vulgare</i> L.	Arpa	Bitkinin tamamı	Çayı demlenir	1-Çayı böbrek taşı düşürmede çok etkilidir. İdrar söktürücüdür(1),vereme faydalı, cilt temizliği yapılır, karaciğeri kuvvetlendirir, ishal kesicidir (2). 2-Arpa tohumu çimlendirilerek yenir; Mide-bağırsak hastalıkları için faydalıdır(1). Yan etki: Tansiyonu yükseltir.
<i>Triticum aestivum</i> L.	Buğday	Tamamı, tohumu, tohum kabuğu (kepeği).	Çayı demlenir, lapa yapılır	1- Çayı böbrek taşı düşürmede çok etkilidir. idrar söktürücüdür(1) mesane ve göğüs ağrılarına iyi gelir(badem yağı ve balla) , kepeksiz buğday ekmeği şişmanlatır(2).Mideyi rahatlatır(18). 2- Çimlenmiş buğday tohumu zihin yorgunluğuna iyi gelir(2). 3- Kepeğinin çayı; Kabızlık, kansızlık, öksürük(1), 4- Kepeğin tütsüsü haşere kovucu ,ağaç çiçeklerini koruyucu, 5- Kepeğin sirkeyle karışımı uyuza faydalıdır. 6- Kepeğin lapası süt şişkinlerini indirir.

				Kepek kaynatılır, 1 gün bekletildikten sonra süzülür sirkeyle karışımı çocuk pişiklerine kullanılır(2). Yan etki: Çiğ buğday yemek bağırsakta kurt yapar.
<i>Zea mays</i> L.	Mısır	Püskül	Suyu çıkarılır.	Böbrek taşı düşürmede kullanılır(1). İdrar söktürücüdür, saç bakımı için kullanılır.
POLYGONACEAE <i>Polygonum cognatum</i> Meisn	Madımak, madımalak	Bitkinin tamamı	Yemeği yapılır. Suyu çıkarılır, içilir.	Basur(1).Doğum yaralarını tedavi eder(2) mide ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelir(25).
RANUNCULACEAE <i>Nigella segetalis</i> Bieb.	Çörek otu	Tohum	Çayı ve macunu yapılır, yağı çıkarılır.	Tüm hastalıklarda kullanır.1 çay kaşığı çörek otu tohumu yemekten önce yenirse zayıflatır, yemekten sonra yenirse kilo aldırır.(çiğnerek yenmesi lazım)(1). Kansere umuttur. Baş ağrısı, diş ağrısı, humma problemlerine iyi gelir. Tütsüsü haşereleri öldürür(2).
RHAMNACEAE <i>Zizyphus jujuba</i> Mill.	Hünnap	Yaprak	Şurubu yapılır.	Kan yapıcıdır. Depresyon(1) öksürük, bronşit, nezle, bağırsak iltihabına iyi gelir(2). Yan etki: Fazlası tansiyonu düşürür.
ROSACEAE <i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. subsp. <i>orientalis</i>	Kırmızı alıç	Dal, meyve	Dalları kaynatılarak içilir	Kalp-damar problemleri olanlara iyi gelir(1). Şeker hastalıkları(2,14), tansiyon ve boğaz iltihabı için faydalıdır. Sinirleri yatıştırır, böbrek kumlarını düşürür(2,12). Uykusuzluğa iyi gelir. Kaşıntıya iyi gelir(2)
<i>Crataegus tanacetifolia</i> (Lam.) Pers	Sarı alıç	Dal, meyve	Dalları kaynatılarak içilir	Kalp-damar problemleri olanlara iyi gelir(1). Şeker hastalıkları(2,14), tansiyon ve boğaz iltihabı için faydalıdır. Sinirleri yatıştırır, böbrek kumlarını düşürür(2,12). Uykusuzluğa iyi gelir. Kaşıntıya iyi gelir(2)
<i>Prunus armeniaca</i> L.	Kayısı	Meyve çekirdek	ve Çiğ yenir. Suyu çıkarılır	1-Bağırsak problemleri, susuzluğu giderir, kan yapar(1). 2-Kayısı çekirdeği dövülür yutulur, bağırsak solucanını düşürür(2). Yan etki: Fazlası uyku verir.
<i>Prunus avium</i> L.	Kiraz	Meyvesi, sapı	Çiğ yenir, sapı kaynatılır.	Sapının suyu ; Kan temizleyici(1),cilt lekeleri(cilde sürülür), mide yaraları, zayıflama, damar sertliği, romatizma(2).
<i>Prunus cerasus</i> L.	Vişne	Meyvesi, sapı	Suyu çıkarılır, içilir.	Gözü kuvvetlendirici özelliği var (göze de damlatılabilir), idrar söktürücü(1) şekeri düşürür(14).

<i>Pyrus elaeagnifolia</i> Pallas	Ahlat	Meyve	Hoşafı yapılır.	İshali keser(1). Böbrekleri çalıştırır(11), kalbi kuvvetlendirir, zehirli hayvanların sokmasında faydalıdır(2). Yan etki: Meyvesi olgunlaşmadan yenirse kabız yapar(2).
<i>Prunus spinosa</i> L.	Çakal eriği	Meyve	Suyu çıkarılır.	Anne sütü artırıcı, kanı temizleyici(1). İshal kesici, toksin atıcı, kanlı basur(2).
<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu	Meyve	Marmelat, suyu çıkarılır, çayı demlenir.	İdrar söktürücü, kan temizleyici(1) ,şeker hastalıkları(2), soğuk algınlığı(17,19,30) , böbrek kumu, karaciğer rahatsızlığı olanlarda yağlı yemek öncesi içilir(2).
<i>Rosa gallica</i> L.	Gül	Çiçeği	Suyu çıkarılır, marmelat yapılır.	Kan temizleyici(1). Ağız içi yarası için gargara yapılır, göz kızarıklığı için göze pansuman yapılır, ter kokusu için içilir(2).
<i>Rubus caesius</i> L. <i>Rubus saxatilis</i> L. <i>Rubus canescens</i> DC. var. <i>glabratus</i> (Godron) Davis et Meikle	Böğürtlen, mora	Meyve	Marmelatı yapılır. Hoşafı yapılır	Karaciğer hastalıkları için faydalıdır(1).tansiyon, soğuk algınlığı, basur, iltihap kurutucu, vücuda kuvvet verir (2).
RUBIACEA	Yoğurt otu	Bitkinin tamamı	Çayı demlenir.	İdrar söktürücüdür(1).Kansere iyi gelir(2).
<i>Galium odoratum</i> L.				
SALICACEAE	Kavak	Kabuk, yaprak, çiçek tomurcukları	Çayı demlenir, suyu çıkarılır.	1- Çayı demlenir Guatr için kullanılır (1).akciğer veremine faydalıdır(2). 2- Diş bakımı(kavak tozu), 3- Tomurcukları zeytinyağıyla karıştırılıp basur rahatsızlığında kullanılır. 4- Yaprak ve tomurcuklarından çıkarılan su kepek ve saç bakımında kullanılır(2).
<i>Populus tremula</i> L.				
SANTALACEAE	Ökse otu	Yaprak, gövde, meyve	Çayı demlenir.	Şeker ve tansiyon(1) çıban, kan temizleyici, damar tıkanıklığı, kansere iyi gelir(2).
<i>Viscum album</i> L.				
SAPINDACEAE	At kestanesi	Meyve	Macun yapılır. Çayı demlenir.	Macun yapılır. Meyvesi macun yapılarak varislere sürülür(1). Çayı demlenir. El-ayak şişmesinde, basur, nefes darlığında kullanılır(2).
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.				
SCROPHULARIACEAE	Sığır kuyruğu	Dal, çiçek	Çayı demlenir.	İltihap kurutucudur, astım-bronşit(1,12), balgam söktürücü(1), apse, çıban, yara(2), migren ve baş ağrısına iyi gelir(25).
<i>Verbascum armenum</i> Boiss. et Kotschy				
<i>Veronica gentianoides</i> Vahl.	Yavşan otu	Yaprak, çiçekli dallar	Çayı demlenir	Migren hastalığında(1).
TILIACEAE	Ihlamur	Yaprak ve çiçek	Çayı demlenir	Öksürük(16,20), balgam, astım-bronşit, mide rahatsızlıkları(1).Kulunç ve bel ağrıları, zayıflama, sakinleştirici, kırıksıklık, göz çapaklanması(pansuman)(2).grip ve baş ağrısına faydalıdır(24).
<i>Tilia rubra</i> DC.				

URTICACEAE <i>Urtica dioica</i> L	Isırgan	Gövde, yaprak, tohum	macun yapılır, yenir, suyu çıkarılır	Suyu mide- bağırsak için faydalıdır(1,31), kansere umuttur(1,14). Egzama, sedef için kaynatılıp(5 dk) yaralara sürülür(1).Hücre yenileyici, saç bakımı, anne sütü artırıcı, demir eksikliğini giderici(2)
VALERIANACEAE <i>Valeriana alpestris</i> Stev.	Kedi otu	Kök	Çayı demlenir	Psikolojik problemleri olanlar için iyi gelir sakinleştirici, sinirleri yatıştırıcı (1). Korkulu rüya görenler, kalp çarpıntısı, kulunç, romatizma, uykusuzluk (2).
VIOLACEAE <i>Viola sieheana</i> Becker	Çayır menekşesi	Çiçek	Çayı demlenir. Suyu çıkarılıp	1- Çayı demlenir. Üst solunum yollarında kullanılır. Öksürük, bronşit, sinüzitte etkilidir. 2-Suyu çıkarılıp cilt temizliği yapılır (1).
ZINGIBERACEAE <i>Alpinia officinarum</i> Hance	Havlıcan	Kök	Çayı demlenir	Vücut direncini artırır(1). Balgam, gaz söktürücü, adet söktürücü(2), öksürük için kullanılır(2,28).
<i>Curcuma longa</i> L	Zerdeçal	Kök	Macun haline dönüştürülür veya çayı içilir.	Karaciğer yağlanması ve problemlerine iyi gelir(1).Safra artırıcı, toksin atıcı, hücre yenileyicidir(2).Kuru öksürük (28). Yan etki: Gastrit ve ülseri olanlara zararlıdır.
<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	Zencefil	Kök, yaprak	Macun haline dönüştürülür veya çayı içilir	Astım-bronşit (1,28)Bağışıklık sistemini güçlendirir, hafızayı kuvvetlendirir, idrar söktürücü, kısmi felç ve titreme, romatizma, mide bulantısı(2).

Tablo 2. Kelkit çevresinde yetiştiği belirlenen tıbbi bitkiler

Familya	Takson	Fitocoğrafik bölge	Endemizm
Adoxaceae	<i>Viburnum opulus</i> L.	Avrupa- Sibiryra	-
Asteraceae	<i>Achillea biebersteinii</i> Afan	Avrupa- Sibiryra	-
	<i>Achillea millefolium</i> L.	İran-Turan	-
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Centaurea armena</i> Boiss.	İran-Turan	Endemik
	<i>Cichorium intybus</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Helichrysum armenium</i> DC.	İran-Turan	Endemik
	<i>Inula fragilis</i> Boiss. et Hausskn	Avrupa- Sibiryra	-
	<i>Tanacetum mucroniferum</i> Hub.-Mor et Grierson	Bilinmiyor	Endemik
	<i>Taraxacum crepidiforme</i> DC.	İran-Turan	-
	<i>Tussilago farfara</i> L.	Avrupa- Sibiryra	-
Apiaceae	<i>Angelica sylvestris</i> L.	Avrupa- Sibiryra	-
	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Bilinmiyor	-
	<i>Pimpinella anisetum</i> Boiss. et Bal.	İran-Turan	Endemik
	<i>Eryngium campestre</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Prangos pabularia</i> Lindl.	İran-Turan	-
	<i>Petroselinum crispum</i> (Miller) A.W. Hill.	Bilinmiyor	-
Boraginaceae	<i>Alkanna orientalis</i> Boiss.	İran-Turan	-
Brassicaceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik	Bilinmiyor	-
Cannabaceae	<i>Cannabis sativa</i> L.	Bilinmiyor	-
Cornaceae	<i>Cornus mas</i> L.	Avrupa- Sibiryra	-
Cucurbitaceae	<i>Cucurbita moschata</i> L.	Bilinmiyor	-
Cupressaceae	<i>Juniperus communis</i> L.	Bilinmiyor	-
Elaeagnaceae	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Bilinmiyor	-
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i> L.	Bilinmiyor	-
Ericaceae	<i>Calluna vulgaris</i> L.	Avrupa- Sibiryra	-
Fabaceae	<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	İran-Turan	-
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Bilinmiyor	-
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.	Bilinmiyor	-
Iridaceae	<i>Crocus biflorus</i> Mill. subsp. <i>tauri</i> (Maw) Mathew	İran-Turan	-
Lamiaceae	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	Bilinmiyor	-
	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Akdeniz	-
	<i>Marrubium parviflorum</i> Fisch.	İran-Turan	-
	<i>Mentha</i> sp. L.	Bilinmiyor	-
	<i>Melissa officinalis</i> L.	Bilinmiyor	-

	<i>Ocimum basilicum</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>vulgare</i>	Avrupa- Sibiry	-
	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Akdeniz	-
	<i>Salvia ceratophylla</i> L.	İran-Turan	-
	<i>Salvia multicaulis</i> Vahl	İran-Turan	-
	<i>Salvia staminea</i> Montbret & Aucher ex Bentham	İran-Turan	-
	<i>Teucrium chamaedrys</i> L.	Avrupa- Sibiry	-
	<i>Thymus leucotrichus</i> var. <i>leucotrichus</i> Maire & Petitmengin	Akdeniz	-
Malvaceae	<i>Alcea calvertii</i> (Boiss.) Boiss	İran-Turan	Endemik
	<i>Malva neglecta</i> Wallr	Bilinmiyor	-
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	Bilinmiyor	-
Oleaceae	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Avrupa- Sibiry	-
Onagraceae	<i>Epilobium angustifolium</i> (L.) Holub	Bilinmiyor	-
Orchidaceae	<i>Orchis coriophora</i> L.	Bilinmiyor	-
Papaveraceae	<i>Fumaria parviflora</i> Lam.	Bilinmiyor	-
	<i>Papaver rhoeas</i> L.	Bilinmiyor	-
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	Bilinmiyor	-
Poaceae	<i>Avena sativa</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Agropyron repens</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Hordeum vulgare</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Triticum aestivum</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Zea mays</i> L.	Bilinmiyor	-
Polygonaceae	<i>Polygonum cognatum</i> Meisn	Bilinmiyor	-
Ranunculaceae	<i>Nigella segetalis</i> Bieb.	Bilinmiyor	-
Rosaceae	<i>Crataegus tanacetifolia</i> (Lam.) Pers	Bilinmiyor	Endemik
	<i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. subsp. <i>orientalis</i>	Bilinmiyor	-
	<i>Prunus armeniaca</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Prunus avium</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Prunus cerasus</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Prunus spinosa</i> L.	Avrupa- Sibiry	-
	<i>Pyrus elaeagnifolia</i> Pallas	Bilinmiyor	-
	<i>Rosa canina</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Rosa gallica</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Rubus caesius</i> L.	Bilinmiyor	-
	<i>Rubus canescens</i> DC. var. <i>glabratus</i> (Godron) Davis & Meikle	Avrupa- Sibiry	-
	<i>Rubus saxatilis</i> L.	Bilinmiyor	-

Rubiaceae	<i>Galium odoratum</i> L.	Avrupa- Sibirya	-
Salicaceae	<i>Populus tremula</i> L.	Avrupa- Sibirya	-
Santalaceae	<i>Viscum album</i> L.	Bilinmiyor	-
Sapindaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Bilinmiyor	-
Scrophulariaceae	<i>Verbascum armenum</i> Boiss.	İran-Turan	Endemik
	<i>Veronica gentianoides</i> Vahl.	Avrupa- Sibirya	-
Tiliaceae	<i>Tilia rubra</i> DC.	Avrupa- Sibirya	-
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.	Avrupa- Sibirya	-
Valerianaceae	<i>Valeriana alpestris</i> Stev	Avrupa- Sibirya	-
Violaceae	<i>Viola sieheana</i> Becker	Bilinmiyor	-

Tablo 3. Kelkit çevresinde yetişmeyen, dışarıdan temin edilen tıbbi bitkiler

Familya	Takson	Fitocoğrafik bölge
Xanthorrhoeaceae	<i>Aloe vera</i> L.	Bilinmiyor
Apiaceae	<i>Coriandrum sativum</i> L.	Bilinmiyor
	<i>Cuminum cyminum</i> L.	Bilinmiyor
Acoraceae	<i>Acorus calamus</i> L.	Bilinmiyor
Araliaceae	<i>Panax ginseng</i> C.A. Meyer	Bilinmiyor
Fabaceae	<i>Cassia angustifolia</i> L.	Bilinmiyor
	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Akdeniz
	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	Bilinmiyor
Lamiaceae	<i>Origanum majorana</i> L.	Akdeniz
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L.	Akdeniz
Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L.	Bilinmiyor
Lythraceae	<i>Lawsonia inermis</i> L.	Bilinmiyor
	<i>Punica granatum</i> L.	Bilinmiyor
Myrtaceae	<i>Syzygium aromaticum</i> L.	Bilinmiyor
	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	Bilinmiyor
Nitrariaceae	<i>Peganum harmala</i> L.	Bilinmiyor
Piperaceae	<i>Piper nigrum</i> L.	Bilinmiyor
Rhamnaceae	<i>Zizyphus jujuba</i> Mill.	Bilinmiyor
Zingiberaceae	<i>Alpinia officinarum</i> Hance	Bilinmiyor
	<i>Curcuma longa</i> L.	Bilinmiyor
	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	Bilinmiyor

Tablo 4. Aktar bitkilerinin tıbbi kullanımları ile ilgili bilgi veren kaynak kişiler

No	Adı ve soyadı	Eğitim durumu	Yaşı
1	Yavuz ÇILGIN	Üniversite	33
2	Mehmet KARAKURT	Lise	54
3	Zehra GÖKÇE	Üniversite	26
4	İbrahim Halil KARAKURT	Üniversite	26
5	Mukaddes MUTLU	Üniversite	32
6	Fatma İNCİ	Üniversite	27
7	Nuray KAYACI	Üniversite	35
8	Gülseren BÜLBÜL	Lise	41
9	Zekiye ALBAYRAK	İlkokul	51
10	Muazzez MUTLU	İlkokul	49
11	Osman AKGÜN	İlkokul	67
12	Osman ÇELİK	-	76
13	Songül GÜL	İlkokul	40
14	Gülyas DÜNDAR	İlkokul	73
15	Saime DÜNDAR	-	67
16	Süleyman ALBAYRAK	Üniversite	33
17	Eyüp MUTLU	Lise	51
18	Engin MOLLAOĞLU	Üniversite	35
19	Semra BOZOĞLU	İlkokul	48
20	Yaşar KILIÇ	-	80
21	Gülsüm ÇELEBİ	Ortaokul	19
22	Sedat MACİT	Lise	23
23	Hüseyin MUTLU	Üniversite	33
24	Yavuz İNCİ	Üniversite	27
25	Mustafa BEDİR	Ortaokul	60
26	Selahattin HOCA	Üniversite	33
27	Sıtkı FİDAN	Lise	35
28	Sahire FİDAN	-	70
29	Nakşi TÜYSÜZ	Ortaokul	53
30	Aynur KILIÇ	Üniversite	33
31	Altunay TURAN	Lise	46

Türkiye’de aktarlar ve aktar bitkilerinin tıbbi amaçlı kullanımları üzerine bazı çalışmalar yapılmasına (Başer vd.,1986; Çömlekçioğlu ve Karaman 2008; Malyer vd., 2004; Selvi vd., 2012) karşın sayıları oldukça yetersizdir. Oysa birçok yörede halkın büyük bir kısmı doğadan bitki toplama yerine özellikle hastalıkların tedavisinde kullandığı bitkisel materyalleri aktarlardan temin etmektedir (Başer vd. (1986). Türkiye aktarların durumunu ve buralarda satılan bitkisel ilaçları ortaya koyarken, Malyer vd. (2004) Tekirdağ çevresi aktarlarında yaygın olarak satılan 40 tıbbi bitkinin genellikle infüzyon ve dekoksasyon şeklinde solüsyon olarak ve lapa şeklinde tüketildiklerini belirlemiştir. Çömlekçioğlu ve Karaman (2008) Kahramanmaraş aktarlarında bulunan tıbbi bitkilerden %27,5’inin sindirim sistemi ve % 19,1’inin solunum sistemi rahatsızlıklarında kullanıldıklarını, en çok kullanılan bitki kısımlarının ise sırasıyla çiçek, tohum ve meyve olduğunu belirlemiştir. Polat vd. (2012) ise Doğu Anadolu bölgesinde yapılan etnobotanik amaçlı toplam 147 araştırmayı tanıtmakta ve bölgenin oldukça zengin bir etnobotanik kültürü olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı çalışmada bu bölgede yapılan araştırmalardan 43’ünün sadece tıbbi bitkiler üzerine yapıldığı, genel etnobotanik içerikli 29 çalışmada da tıbbi bitkilerin yer aldığı belirtilmektedir. Altundağ ve Öztürk (2011) tarafından yapılan çalışmada bölgenin genelinde 444 tıbbi bitkinin halk tarafından kullanıldığı bildirilmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde oldukça fazla etnobotanik çalışma yapılmasına karşın Erzincan ve Gümüşhane çevresi en az çalışılan yörelerdendir (Kendir ve Güvenç, 2010; Polat vd., 2012). Yeni çalışmaların hiç çalışılmamış veya çok az çalışılmış yörelerde yapılması farklı verilerin elde edilmesi bakımından önemlidir.

Artık insanlar hastalıkların tedavisinde doğal bitkilere yönelmekte olduklarından sağlık için destekleyici rolü olan bitkileri daha çok kullanmaya başlamışlardır. Ülkemiz muazzam bir bitki çeşitliliğine sahip olduğundan doğal bitkilerimiz tıbbi bitki ihtiyacımızı fazlasıyla giderebilecek potansiyeldedir. Polat vd. (2012) tarafından da belirtildiği gibi Türkiye’de çok fazla ortaya çıkarılmamış olan etnobotanik veriler daha ziyade çalışılmamış alanlara öncelik verilerek yapılacak yeni çalışmalar ile kayıt altına alınmalı, topluma ve gelecek kuşaklara aktarılmalıdır. Bu bilgi aktarımı halkın hem doğal bitki kullanımını artıracak hem de yeni iş sahaları açacaktır. Ayrıca bu bilgileri, yeni nesillere yazılı olarak miras bırakmak bu kültürün korunmasında büyük önem arz etmektedir. Kelkit ilçesinde faaliyet gösteren aktarların ilmi meraklarından dolayı aktarlık yapıyor olmaları geçmişten günümüze kadar ulaşan bu geleneksel kültürün kaybolmaması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda ümit vericidir. Halk tarafından bitkilerin tıbbi amaçlar için kullanımında dikkat edilmesi gereken önemli bir konu doğru

bitkiyi uygun miktarda ve uygun şekilde kullanmak ve tedavi amacıyla bitki kullanımından önce doktora danışmak olası yan etkilerin hatta ölümlerin önüne geçebilecektir. Öte yandan aktarlık yapan kişilerin belirli bir bilgi birikimi ve tecrübeye sahip olmaları yanında ilgili alanlarda lisans veya ön lisans eğitimi almalarının oldukça faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Teşekkür

Çalışmalarımızda yardımlarını esirgemeyen Kelkit ilçesi’nde aktarlık yapan Yavuz Çılgın ve Mehmet Karakurt’a, kaynak kişiler listesinde adı geçen yöre halkına ve çalışmamızı EÜBAP-140613-0027’olu proje ile finansal olarak destekleyen Erzincan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’ne teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Altundağ, E., Öztürk, M. 2011. Ethnomedicinal studies on the plant resources of East Anatolia, Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 19, 756-777.

BAKA, 2012. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu. Sayı:7 (Aralık 2012), Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, Isparta.

Balick, M. J., Cox, P.A. 1996. *Plants, people, and culture: The science of ethnobotany*. Scientific American Library, New York.

Başer, K. H. C., Honda, G., Miki, W. 1986. Türkiye’de Aktarlar ve Bitkisel Droglar. *İslam Kültürü Araştırmaları Serisi 2*, Ankara.

Baytop, T. 1999. Türkiye’de Bitkilerle Tedavi. Nobel Tıp Kitapevi, Ankara.

Ceylan, A., 1995. Tıbbi Bitkiler I. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları III (No:312), Bornova, İzmir.

Çömlekçioğlu N, Karaman Ş 2008. The medicinal plants found in the local herbal markets in the city of Kahramanmaraş in Turkey. *KSU Journal of Science and Engineering* 11, 23-32.

Davis, P. H. (ed.) 1965-1985. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vol. 1-9, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Davis, P. H., Mill, R. R., Tan K. 1988. *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*. Vol. 10, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z., Adıgüzel, N. 2000. *Red Data Book of Turkish Plants (Pteridophyta and Spermatophyta)*. The Council of Protecting the Turkish Nature Press, Ankara.

Ertuğ, F. 2004. Etnobotanik çalışmaları ve Türkiye’de yeni açılımlar. *Kebikeç (İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırmaları Dergisi)*, 18, 181-187.

Gül, A., Acar, C. 2000. Effects on Erosion Control and Cultivation of Sweet Marjoram (*Origanum onites*), sage (*Salvia officinalis*), Balm (*Melissa officinalis*) on the Marginal Agricultural Lands. Proceeding of the Seminar on Harvesting of Non-Wood Forest Products, 2-8 October, İzmir, 237-245.

Güner, A. 2012. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği, İstanbul.

Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Başer, K. H. C. 2000. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 11, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Kandemir, A., Beyazoğlu, O., 2002. Köse Dağları’nın (Gümüşhane) Tıbbi ve Ekonomik Bitkileri, S.D.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6 (3), 148-157.

Kandemir, A., Osma, E., Korkmaz, M., Yolcu H., Bayram, B. 2012. Kelkit Florası Görücüye Çıktı. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DOKA)ve T.C. Kelkit Kaymakamlığı Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Kelkit, Gümüşhane.

Karakurt, E. Kelkit (Gümüşhane) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri. Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 174s, Isparta.

Kelkitliler, 2013. Kelkit Web Portal, <http://www.kelkitliler.com/index.php> (Erişim tarihi: 08.11.2013).

Kendir, G., Güvenç, A. 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi, 30(1), 49-80.

Malyer, H., Öz Aydın, S., Tümen, G., Er, S. 2004. Tekirdağ ve Çevresindeki Aktarlarda Satılan Bazı Bitkiler ve Tıbbi Kullanım Özellikleri. Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7, 103-112.

Özhatay, N. 2006. Türkiye’nin BTC Boru Hattı Boyunca Önemli Bitki Alanları. BTC Şirketi, İstanbul.

Özhatay, N., Byfiel, A., Atay, S. 2005. Türkiye’nin 122 Önemli Bitki Alanı. Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı, İstanbul.

Öztürk M, Özçelik H 1991. Useful Plants of East Anatolia. SISKAV. Semih Ofset ve Matbaacılık, Ankara.

Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Ertuğ, F., Satıl, F. 2012. An evaluation of ethnobotanical studies in Eastern Anatolia. *Biodicon*, 5(2), 23-40.

Selvi, S., Satıl, F., Polat, R., Çakılcıoğlu, U. 2012. Kazdağlarından (Balıkesir-Edremit) Toplanan ve Bölgedeki Aktarlarda Satılan Tıbbi Bitkiler Üzerine Bir Araştırma. Kazdağları III. Ulusal Sempozyumu, 24-26 Mayıs 2012, Edremit, Balıkesir, 505-513.

Shad, A. A., Shah, H.U., Bakth, J. 2013. Ethnobotanical assesment and nutritive potential of wild food plants. *Journal of Animal and Plant Science*, 23, 92-97.

The Plant List, 2014. The Plant List (The International Plant Names Index). <http://www.theplantlist.org/tpl> (Erişim tarihi: 01.06.2014).

Tübives, 2014. Türkiye Bitkileri Veritabanı Sistemi. <http://www.turkherb.ibu.edu.tr/>. (Erişim tarihi: 13.12.2013).